

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
לך לך
מרחשון ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

שקלא וטריא בדברי הגמ' במס' סוכה בעניין הלימוד מן הפסוק 'פרי עץ הדר' – אתרוג ולא פלפלין, ומהיכן הלימוד כי צריך שתהיה לקיחה הניכרת.

ביאור הפיסקא שבפיוט הנאמר בשמחת תורה אמונה יצרה וכו', 'זמנים משונים, והיא לא תשונה. לנצח נצחים, במצוות תמידות', והשלמה לגבי הטועים בביאור הלימוד 'עין תחת עין – ממון'.

השלמה בעניין האתרוג המרוקאי ודעת הערוך לנר, וביאור ההסתכלות של הבבא סאלי זצוק"ל לגבי אתרוג זה, שהפיטס רומז למדת היסוד.

השלמה בעניין מ"ש הרב משאש לגבי המבטא התימני, ודוגמאות לטעיות המרוקאים ושאר הספרדים והאשכנזים במבטאם.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 566

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת הבחור ידידנו ה"ה מנחם בנציון שיחי' בן הרב דוד גולן הי"ו – רב ביהכ"נ צעירי המזרח בת"א יפו, מהפעילים החשובים והמסורים במוסדות יד מהרי"ץ, בהפצת תורה ומסורת אבותינו, לרגל שמחת השידוכין שנערכה השבוע בשעט"מ, עב"ג הודיה בת ידידנו הרב ראובן רצאבי הי"ו ממודיעין עילית – קרית ספר ת"ו, מראשי הקהל בבית המדרש פעולת צדיק בקרית ספר. יהי רצון שיזכו לבנות בית כשר ונאמן בישראל, וימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת הבחור ידידנו ה"ה מנחם
בנציון שיחי' בן הרב דוד גולן הי"ו – רב ביהכ"נ צעירי
המזרח בת"א יפו, מהפעילים החשובים והמסורים
במוסדות יד מהרי"ץ, בהפצת תורה ומסורת אבותינו,
לרגל שמחת השידוכין שנערכה השבוע בשעט"מ,
עב"ג הודיה בת ידידנו הרב ראובן רצאבי הי"ו
ממודיעין עילית – קרית ספר ת"ו, מראשי הקהל
בבית המדרש פעולת צדיק בקרית ספר. יהי רצון
שיזכו לבנות בית כשר ונאמן בישראל, וימלא המקום
ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

שקלא וטריא בדברי הגמ' במס' סוכה בעניין הלימוד
מן הפסוק 'פרי עץ הדר' – אתרוג ולא פלפלין, ומהיכן
הלימוד כי צריך שתהיה לקיחה הניכרת.

בגמרא מסכת סוכה [דף ל"ה ע"א] מובא כך, תנו
רבנן, 'פרי עץ הדר' – עץ שטעם עזו ופריו שוה,
הוי אומר זה אתרוג.

כתוב בתורה [ויקרא כ"ג, מ'] וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן, פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים, וְעֵנָף עֵץ
עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל, וְשִׁמַּחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם
שִׁבְעַת יָמִים. לא כתוב במפורש, מה נקרא 'פרי
עץ הדר'? מנין לנו שזהו אתרוג? אומרת
הגמרא, 'פרי עץ הדר' – עץ שטעם עזו ופריו
שוה, הוי אומר זה אתרוג. דהיינו, יש גם לעץ
את טעם הפרי.

שואלת הגמרא, ולימא פלפלין? אולי המדובר
בפלפלין, כי טעם עזו ופריו שוה, זה אותו
הדבר, והגמ' מאריכה להוכיח זאת, ממה
שמצינו לגבי דיני ערלה.

'פלפלין' זה מה שנקרא היום 'פלפל שחור', ואין
הכוונה לפלפל החרוף, הנקרא 'בִּסְבָּאס', אלא
הגרגירים הקטנים של פלפל שחור, שהוא מין
תבלין.

עונה הגמרא, לא, התם משום דלא אפשר. היכי
נעביד? ננקוט חדא, לא מינכרא לקיחתה.
ננקוט תרי או תלתא, פרי אחד אמר רחמנא
ולא שנים ושלושה פירות. הלכך לא אפשר. לא
יכול להיות שהכוונה לפלפלין. אמנם זה כמו

אתרוג כי טעם עזו ופריו שוה, זה אותו הדבר,
אבל צריך שהלקיחה תהיה ניכרת. ומכיון
שהפלפל שחור כ"כ קטן, לא ניכרת הלקיחה.
ואם ניקח שנים-שלוש, הרי כתוב בתורה 'פרי',
ש"מ דהיינו אחד.

בהמשך הגמ' מביאה עוד ראיות, ש'פרי עץ
הדר' היינו האתרוג, רבי אומר, אל תקרי הדר
אלא הדיר, מה דיר זה יש בו גדולים וקטנים,
תמימים ובעלי מומין, ה"נ יש בו גדולים וקטנים
תמימים ובעלי מומין. אטו שאר פירות לית בהו
גדולים וקטנים, תמימים ובעלי מומין? אלא הכי
קאמר, עד שבאין קטנים, עדיין גדולים קיימים.

ר' אבהו אמר, אל תקרי הָדָר אלא הָדָר, דבר
שדר באילנו משנה לשנה.

בן עזאי אומר, אל תקרי הדר אלא הידור, שכן
בלשון יווני קורין למים האידור. ואיזו היא
שגדל על כל מים, הוי אומר זה אתרוג. כך
מובא בדף ל"ה.

והנה לאחר מכן [בדף ל"ז ע"ב] מובאת המשנה,
והיכן היו מנענעין? אגב, המלים 'היכן היו', אינן
מדוייקות. כי 'היו' משמע, כביכול שבעבר היו
מענענעין והיום לא. לכאורה הגירסא איננה
נכונה. וצ"ל 'היכן מנענעין'. וכבר בעל מלאכת
שלמה [שם] מעיר כי הגירסא שלפנינו אינה
נוחה, ובריי"ף וברא"ש כתוב, 'היכן הוא מנענע'.
העיקר, בלי המלה 'היו'.

בכל אופן השאלה היא, מתי צריכים לעשות
את ה'שענון' עם ארבעת המינים?

אומרת המשנה, בהודו לה' תחילה וסוף, ובאנא
ה' הושיעה נא. דברי ב"ה. וב"ש אומרים, אף
באנא ה' הצליחה נא. מה הפירוש 'תחילה
וסוף'? פירש רש"י, הודו שבתחלת הפרק, והודו
שבסוף הפרק וכו'.

מה לגבי 'אנא יי' הושיעה נא'? למה שם ג"כ
מנענעין? הרי שם זה לא תחילת הפרק?

שערי יצחק – השיעור השבועי

במה שישראל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא ולולביהן ואתרוגיהן בידן, אנו יודעין דישראל אינון נצוחיא. לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם, "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן".

בספר כפות תמרים למהר"ם בן חביב וע"מ סוכה שם, ד"ה התם משום דלא אפשר, הוא שואל ודן בסוגיא הזאת, בשתי שאלות יסודיות. הגמ' אומרת, כי לא יכול להיות שזה יהיה פלפלין, מכיון שצריך שתהיה מינכרא לקיחתה. לכאורה, איפה זה כתוב? נאמר וּלְקַחְתֶּם לָכֶם, היכן כתוב שצריך שתהיה ניכרת הלקיחה? מהיכן ההוכחה שצריך שתהיה הלקיחה ניכרת?

שאלה מהקהל: אולי צריך שיהיה לפחות כזית? תשובת מרן שליט"א: מדוע כזית? וכי זה שיעור של אכילה? כל שכן שאפילו באכילה, הרי יש לפלפל השחור דין בְּרִיָּה, שלדעת התוספות מברכים על אכילתו ברכה אחרונה למרות שהוא פחות מכזית.

שאלה נוספת הוא שואל, איך יכול להיות סלקא דעתך, שיכול להיות שזה פלפלין? הרי במשנה לעיל (דף ל"ד סוף ע"ב) ישנה מחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה, כמה הוא שיעור האתרוג. רבי מאיר אומר כאגוז, ורבי יהודה אומר כביצה. וידוע שכל שיעורי התורה הם הלכה למשה בסיני. שיעורין חציצין ומחיצין – הלכה למשה בסיני (עירובין דף ד. וסוכה דף ה:). א"כ מובן שישנה כאן מחלוקת בין ר"מ לר"י מה היא ההלכה למשה בסיני, ר"מ אומר שההלמ"מ זה כאגוז, ור"י אומר שההלמ"מ זה כביצה. אז יש הלכה למשה בסיני, או שזה כאגוז או שזה כביצה. אבל פלפל, זה אפילו לא רבע אגוז. א"כ בודאי שזה לא יכול להיות פלפל. א"כ מה הגמ' שואלת, שיכול להיות שזה פלפלין? הרי אין הלכה למשה בסיני לגבי פלפלין? כי אם ההלמ"מ היא שזה כאגוז, וכי שייך שהפלפלין היו כאגוז? וק"ו כביצה?

אלו השאלות שהוא שואל, ויש לו תירוצים עליהן, כדלקמן.

אומרים התוספות (ד"ה בהודו), והרא"ש מביא את דבריהם, וטעמא דבית הלל, אע"פ שאין אנא ה' הושיעה נא תחילת הפרק ולא סוף הפרק, מנענעים. משום דכתיב (דברי הימים א', ט"ז) אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ, וכתיב בתריה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וכתיב נמי בתריה ואמרו הושיענו אלהי ישענו. והיינו ירננו, שמנענעים את הלולב ומשבחין בהודו ובאנא ה' הושיעה נא. עד כאן מובא בתוספות.

אבל הרא"ש מוסיף, ואיתא במדרש וכו'. דהיינו, הרא"ש לא הסתפק במה שכתבו התוס', דהיינו הפסוק 'אז ירננו עצי היער', מה שאנחנו משעננים בלולב, בפרט כמו שאנחנו התימנים מכסכסים ומטרפים מעלים, זהו הרינון של עצי היער. שומעים את רשרוש העלים. כתוב 'הודו', וגם 'הושיענו'.

אומר הרא"ש כך, ואיתא במדרש, לפי שבר"ה באין לדין, ישראל ואומות העולם, ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב. נתן הקב"ה מצוה זו לישראל, שיהו שמחים בלולביהם, כאדם היוצא מלפני השופט זכאי שהוא שמח. והיינו דכתיב ירננו עצי היער, כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבאין לשפוט את הארץ. ובמה ירננו, בהודו ובהושיעה נא.

המדרש הזה הוא מפורסם, ואצלינו ידוע בעיקר כיון שבעל מנורת המאור מביא זאת בפרק הראשון של פרקי חג הסוכות (פרק קמ"ז). זהו מאמר במדרש ויקרא רבה, לגבי הפסוק "שֶׁבַע שְׁמֻחוֹת", אל תהי קורא כן אלא שֶׁבַע שמחות. אלו שבע מצות שבחג. ואלו הן, ד' מינין שבלולב, וסוכה, חגיגה, ושמחה.

אם שמחה למה חגיגה, ואם חגיגה למה שמחה? א"ר אבין, משל לשנים שנכנסו אצל הדיין, ולית אנן ידעין מאן הוא נוצח. אלא מאן דנסב באיין בידיה, אנן ידעין דהוא נצוחיא. כך ישראל ואומות העולם, באים ומקטרגים לפני הקב"ה בר"ה, ולית אנן ידעין מאן נצח. אלא

בהתחלה נעמוד על השאלה הראשונה, ותשובתו. וזה לשונו, קצת קשה, מנא לן דבעינן דמינכרא לקיחתה?

ויש לומר, במ"ש במ"ר – במדרש רבה – פרשת אמור, פסוק שׁוֹבַע שמחות את פניך, דדרשו אלו שׁוֹבַע מצוות שבחג, ד' מינין שבלולב וסוכה חגיגה ושמחה, משל כו' יע"ש. אלמא דצריך לפרסם הלקיחה של לולב ואתרוג.

הוא מתרין זאת עפ"י המדרש ושהבאנו לעיל, כתוב שם המשל לגבי כאשר לא יודעים מי מנצח, ומי שיוצא עם הלולב הוא המנצח, א"כ הדבר סימן שצריך שיהיה פירסום, ומכך הגמ' לוקחת הוכחה שצריך שזה יהיה ניכר, כי בדבר קטנטן כזה כמו פלפל שחור זה לא מתפרסם. כך הוא אומר.

לכאורה, מי שלומד את הכפות תמרים, במבט ראשון זה נראה תמוה, איך הוא קישר בין גמרא לבין מדרש? אי אפשר. ישנן 'הלכות', וישנן 'מדרשים'. זהו דרוש, וגם אין בגמ' זכר למדרש הזה. שיהיה 'ניכר לקיחתה' עפ"י המדרש של מי שיוצא וכו'? נראה כי כביכול הוא חיבר שתי קצוות, ולכאורה הדבר נראה מתמיה.

אבל כנראה שהדבר לא הפריע כלל למהר"ם בן חביב, שהרי הרא"ש העלה את המדרש הזה, כפי שהבאנו לעיל. הרא"ש הסביר את המשנה, למה מנענעין בהשיעה נא, על פי המדרש הזה. א"כ המדרש הזה הוא להלכה. כי ההלכה הזאת, דעת בית הלל מבוססת עפ"י המדרש הזה, של 'אז ירננו עצי היער', כי בכך שמחים. א"כ ישנו קשר בין ההלכה לבין המדרש, וזהו דבר אחד. אז אם המשנה שם בנויה עפ"י המדרש הזה, ממילא גם בעל כפות תמרים יכול בנ"ד להביא הוכחה ממדרש זה. הדבר בהחלט יכול להיות מתורץ כך. גם בעל תפארת ישראל על המשנה שם ופרק ג' דסוכה משנה ט', אות נ"ז, הביא את המדרש הזה. הדבר סימן, שמבינים שלמדרש הזה יש תוקף ומשמעות הלכתית. זה לא 'דרוש', שאפשר להגיד כנגדו דרוש אחר.

שאלה מהקהל: אחרי שאמרו את הפסוק 'אז ירננו', הוסיפו עוד מדרש. אבל מהתוס' לא נראה שהוא אוזן כך.

תשובת מרן שליט"א: נכון, אתה צודק, לפי התוס' הדבר אינו מוכרח. אבל מהרא"ש רואים כך, והכפות תמרים נסמך על הרא"ש. לרא"ש הדבר לא הפריע, הוא עצמו הביא את דברי התוס' אבל לא הסתפק בכך, הוא הוסיף גם את המדרש. כנראה כי הסיבה היא, כיון שהפסוק הוא 'תלוש', מה הקשר בין 'אז ירננו עצי היער' לבין חג הסוכות? אין בכלל שום קשר ביניהם. המדרש קישר את הפסוק הזה עם חג הסוכות, וממילא הדבר מובן היטב.

חושבני כי התירוץ הזה הוא אמיתי, כיון בהמשך דבריו, בדפים שלאחר מכן, הכפות תמרים עצמו מציין את התוס' והרא"ש. א"כ בודאי הוא ראה את זה. אבל גם אם לא, מסתמא הוא ראה את זה. אני רק מחזק זאת, כי הוא מציין אותו במפורש. א"כ היה נראה לו, שזהו דבר הלכתי, ואפשר בהחלט לבנות הלכה עפ"י המדרש הזה, ולתרץ ולהסביר את הגמרא עפ"י המהלך הזה.

אבל, עדיין הדבר אינו פשוט. המדרש אומר, מאן דנסב 'באייך' בידיה, והמפרשים מתלבטים, מה הפירוש 'באייך'? המלה 'באייך', זאת מלה קשה. בעל הערוך, למרות שהוא בקי עצום כמפורסם, הוא לא ידע בבירור מה פירוש המלה הזאת. הוא אומר, כי 'מסתברא' שזה כידון. דהיינו לפי העניין הוא הבין כך, הוא השווה בין לולה לכידון כי זה היה נראה לו דומה, לכן 'מסתברא' שזה כידון.

אולם רבי בנימין בעל 'מוסף הערוך' אומר, כי המלה הזאת היא מלה ידועה בלשון יון, וזה כף שלתמר. אז אני מבין, כי כשלוקחים כף של תמר, המנצח מנפנף בזה. איפה הפלפלין, ואיפה הכף שלתמר? כנראה מי שמנצח במלחמה, מנענע בזה ומשענן למעלה למטה לימין ולשמאל, כמו שאנחנו עושים עם הלולב. עכ"פ דומה לכך. זאת בדיוק ההשוואה, למה

שערי יצחק – השיעור השבועי

אולם נקדים, כי כמה אחרונים אומרים תירוץ אחר ממהר"ם בן חביב. הם אומרים, שכתוב שצריך לקיחה הניכרת. הם אומרים כך בפשיטות, כי מאחר שכתוב 'ולקחתם', בעיני לקיחה הניכרת. כך אומר החתם סופר, וה'דבר בעתו', ועוד כמה אחרונים.

אבל עדיין לא הבנתי, היכן כתוב לקיחה הניכרת? כתוב 'ולקחתם', וכי צריך שיראו? תפסתי משהו קטנטן בידי, זה לא נקרא שאני 'לוקח'? מי אמר. היכן כתוב לקיחה הניכרת?

אלא מאי, נראה שצריך לקשר זאת עם דברי הגמ' במסכת מנחות ודף כ"ז ע"א. ישנה שם משנה, כי ארבעת המינים שבלולב מעכבים זה אחת זה, והגמ' אומרת, שהמקור לכך מדכתיב 'ולקחתם' לקיחה תמה. א"כ לאחר שישנו מושג 'לקיחה תמה', דהיינו לקיחה מושלמת, שם דורשים כי כל ארבעת המינים יהיו, גם אם לא מחזיקים אותם ביד לפחות שיהיו מונחים לפניו, אבל ממילא מובן כי אם צריך לקיחה מושלמת אז צריך שהלקיחה תהיה ניכרת. א"כ מסתברא שהגמ' נסמכת כאן בסוכה על הדרשה הזאת, 'ולקחתם' – לקיחה תמה. זהו כפי שישנה דרשה דומה בכמה מקומות, כגון במסכת ברכות ודף ט"ז ע"ב, 'ולמדתם אתם' – שיהיה לימודך תם. דהיינו, שבקריית שמע צריך להפריד בין הדבקים וכו', שהדיבור יהיה תם. אותו הדבר בג"ד, ולקחתם.

כנראה טעם הדרשה היא, שהיה צריך לכתוב 'ולקחתם' לכם, מה זה 'ולקחתם'?

ואכן בספר חיי יעקב [סימן ט'] פירש כך. הוספנו כמה דברים על דבריו, אבל יסוד הדבר כתוב אצלו. הוא מביא את הכפות תמרים, ואומר שהתירוץ שלו דחוק, אעפ"י שהוא לא מסביר מה דחוק.

אח"כ הוא כותב כך, ולפי ענ"ד נראה, דמגופא דקרא משמע הכי, דכתיב ולקחתם לכם, לקיחה תמה, כדאיתא במנחות, ובעיני לקיחה הניכרת. והוא על דרך דאיתא במסכת שבת

שאנחנו עושים. אנו מראים את השמחה, בעין ריקוד כזה, כמו אדם השמח שניצח במלחמה ומנפנף בכף של עץ התמר.

א"כ בלתי מובן מה שאומר מהר"ם בן חביב, שהרי וכי ככה מפרסמים? הלא מבואר מן הגמ' ששנים או שלשה פלפלין זה כן היה פרסום, רק אי אפשר כיון שצריך פרי אחד. הא כיצד אתה משווה את זה לנפנוף של הלולב, של כף התמר?

בספר כף המאזניים [דרוש לחג הסוכות, דף ס"ו ע"ב] הביא את הפירושים הללו, את הפירוש של הערוך, שה'באיין' זהו כידון, והוא אומר שזה לא מסתבר, לא נראה לו. הוא אומר כך, האמנה שלדעתי שגו המבארים הנזכרים בביאור זה השם באיין, שהוא אינו כידון, אבל הוא בלשון לעז שם עצם או תואר לכפת תמרים בעצמו. שכן יספרו כותבי דברי הימים של העמים הקדמונים, שמנהגם היה אז, כי בשובם ממערכות המלחמה, החזיקו המנצחים בידיהם כפות תמרים, לאות על נצחונם וגבורת ימינם במלחמה. ובלי ספק נתיסד זה המנהג אצלם עפ"י איזה מעשה שהיה ידוע אצלם. מובן שהיה מקובל להשתמש בכך, וא"כ צריך להיות שהדבר יהיה מפורסם ובולט וניכר.

[ובתיקוני זוהר תיקונא תליסר דף כ"ט עמוד א' איתא, קם רבי אלעזר ואמר, אבא אבא, אמאי אתמר ביומא קדמאה דסוכות ויקרא כ"ג] ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר? אמר ליה, ברי, מאני קרבא בימינא נטלין לון, ובאלין מאני קרבא אינון ישראל רשימין דנצחין דינא. מתל למלכא דהוה ליה דינא וקרבא בשבעין אומין. ולא הוה ידעין מאן נצח דינא. ושאלין ליה, מאן נצח דינא? אמר, תסתכלון באלין דרשימין במאני קרבא בידיהו, ותנדעון מאן נצח דינא. הוספת העורך].

לכן חושבני, כי ישנו תירוץ אמיתי שונה, לקושיית בעל כפות תמרים, מהיכן הגמ' לומדת שצריך 'מינכרא לקיחתה'?

שם הדסים רבים כמנהגינו. דהיינו שאולי מה שבולט למעלה על גביהם, הוא הדס וערבה].

כעת נעבור לשאלה השנייה של הכפות תמרים, שלכאורה איך אפשר להגיד שזה פלפלין, כאשר יש לנו הלכה למשה מסיני שהשיעור הוא או כאגוז או כביצה?

הוא שואל כך, זה לשונו, מיהו אכתי קשה, איך ס"ד – 'סלקא דעתך', או 'סלקא דעתין' – דפרי עץ הדר הוא פלפלין, הלא נחלקו תנאי בשיעור, רמ"א כאגוז רי"א כביצה, ושיעורין חציצין ומחיצין הל"מ כדאיתא בפ"ק דמכילתין. וגרעין של פלפלין, לית ביה הך שיעורא.

ברם תירוצו על זה, קשה מאד. הוא אומר, שרבי מאיר ורבי יהודה נחלקו בשיעור האם כאגוז או כביצה, כי היה להם מסורת כך, ר"מ אומר האתרוג הוא כאגוז, ור"י אומר כביצה. אבל על מה, הם לא היו יודעים. אולם לאחר שמתברר לנו שזה לא פלפלין אלא כאתרוג, אז מחזירים את המחלוקת על כאתרוג. זהו התירוק שלו.

בדרך כלל למהר"ם בן חביב ישנן פירושים מאד חביבים, כשמו בן התירוצים שלו, ממש מתוק מדבש, אבל כאן נראה שהוא נכנס לדוחק ממש עצום. זה ממש הפלא ופלא. כנראה לא היתה לו ברירה. אבל הוא אומר בסוף, ודו"ק. משמע כי נראה לו שזה בן תירוק טוב. אולם בעז"ה כאשר תשמעו מה שנראה לי, מהלך ממש מאיר עיניים, תראו שזה מאפיל על התירוק שלו לגמרי.

הוא אומר כך, ושמא מה שקיבלו הוא דשיעור אתרוג לעניין שנגמר פרוי, למר הוי כאגוז ולמר הוי כביצה – היה להם נידון, מהו ה'גמר פרוי? ר"מ אומר אגוז, ור"י אומר ביצה – ולא נתפרש למאי הלכתא אתאמר כך שיעורא. וכשידענו דפרי עץ הדר הוא אתרוג, למפרע ידעינן דהלכה שנתקבלה הוא לעניין נטילת לולב ואתרוג. ודוק.

נדף ק"ג, וכתבתם, כתיבה תמה. דהיינו שהכתיבה תהיה מושלמת, שהאותיות לא יהיו דומות האחת אל השנייה. שלא יכתוב אַלְפִיין עִינִין, ההי"ן חתי"ן, והטעם שיהיה כתיבה ניכרת. תעשה אותיות ברורות, כדי שיהיה ניכר ההבדל ביניהם. וכמו דאיתא בברכות נדף ט"ז ע"ב] ולמדתם – שיהיה למודך תם, שיתן רווח בין הדבקים. ואף דשם סבירא ליה להלכה כר' יוסי דקראה ולא דקדק באותיותיה יצא, ומשמע ד'למדתם' אינה דרשה גמורה, היינו משום דאנן קי"ל בק"ש כל השלשה פרשיות בודאי לאו דאורייתא, ור' יהודה לטעמיה דסבירא ליה כל השלש פרשיות הן דאורייתא וכו'. הכי נמי בעינן לקיחה הניכרת וכו'.

שאלה מהקהל: לפי תירוץ הכפות תמרים על פי המדרש דבעינן נמי שלקחת האתרוג תהיה ניכרת ולא רק הלולב, ממילא הוא הדין נמי להדס וערבה. ולדידן הרי הערבה בודאי אינה ניכרת, ומההדס לא ניכר אלא השוטה.

תשובת מרן שליט"א: בודאי זה גם על האתרוג וכו', כי מה שכתוב 'ולקחתם' חוזר על כל ארבעת המינים. ונכון שאצלינו הערבות אינן ניכרות כלל, כי הן מתכסות ומוסתרות ע"י ריבוי ההדסים אשר סביבותיהן, אבל כבר כתבתי בשלחן ערוך המקוצר [סימן קי"ז סעיף א'] שראוי ליתן לב שלא יתכסו הערבות לגמרי, והמקורות לכך מבוארים בעיני יצחק שם אות כ"א. לדעתי זה מחוסר תשומת-לב. ועדיין קשה שההדסים השוטים, מכסים ומסתירים את שלושת ההדסים הכשרים. הלכך צריך לומר שזה נחשב לקיחה הניכרת, כיון שאמנם בפועל אינן ניכרות, אבל ב"כח" הן יכולות להיות ניכרות, משא"כ פלפלין הקטנים. דהיינו שההערבות וההדסים, כיון שהם גדולות, הוא רק בבחינת אריא רביע עליה.

ויש לעיין גסדכן בצורת המטבע מימי בר כוכבא, שעליו ציור ארבעת המינים, שפורסם בכמה מקומות, והובא גסדכן ע"ג כריכת ספר סדר ההושענות המבואר עם מענה לשון ובני ברק התשמ"ט] איך עשו זאת בזמנם, למרות שיש

אמנם מהר"ם בן חביב בכפות תמרים בנקודה זו, אינו מופרך, כי עכ"פ לדעת התוספות ביומא ודף ע"ט ע"א ומנחות דף צ"ב ע"א] והרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרמב"ם [שורש א'], שייך שתהיה מחלוקת בהלכה למשה מסיני. אם כן מה שהוא כותב, יכול נכון לשיטתם.

ולגבי שיטת הרמב"ם שאין מחלוקת בהלכה למשה, הוסיף כאן ידידנו הראח"כ שליט"א בזה"ל, כבר כתב מהר"ח כסאר בחלקים (כללים) שסידר בתחילת ספרו שם טוב החלק התשיעי, ובפרק א' מחמץ ומצה הלכה ב' ד"ה ואיסור, ובפרק ב' ממאכלות אסורות הלכה י"א, ובתשובותיו החיים והשלום אורח חיים סימן קפ"ו, דהיינו דוקא כשאחד החולקים עוקר את ההלכה לגמרי, אבל לא כששניהם מודים בהלכה אלא שנחלקו באופן שנאמרה, שזה מצינו הרבה עכ"ל. והדבר מפורש כבר באריכות בשו"ת חוות יאיר סי' קצ"ב אות כ"ה, ויעו"ש עוד בסוף התשובה, ובתורת נביאים למהר"ץ חיות מאמר תושבע"פ, ודנו בכך בעוד ספרים, ואכמ"ל. יב"ן].

בזמנו כאשר דיברנו על העניין של 'עין תחת עין', לגבי הסוגיא בריש פרק החובל, וכפי שנדפס בקובץ דברי חפץ [ט"ו, עמ' כ"ו], כתבתי בזה"ל, ויסוד אמיתי זה, הוא מאיר עינים, ומיישב קושיות רבות שעמדו עליהן המפרשים, מסלק ומסקל אבנינגף שנתקלו בהן כמה מרבנותא.

וברוך ה', שכעת כאשר היגעתי אל העניין הזה, מצאתי לאחר מכן כי הערוך לנר עונה כך על קושיית הכפות תמרים. אמנם יש לו תירוץ נוסף, אבל עכ"פ הוא אומר גם את התירוץ הזה.

הערוך לנר כותב כך, הקשה בספר כפות תמרים, הא נמסר ע"כ מסיני שיעור אתרוג כאגוז או כביצה, וא"כ אי פלפלין הוי, לעניין מה נמסר? ותירץ בדוחק.

ראשית צריכים להעיר עוד, כי לפי דבריו יוצא שנחלקים הם ב'הלכה למשה מסיני', והרי שיטת הרמב"ם היא שבהלכה למשה מסיני אין מחלוקת. א"כ כיצד הם נחלקים? יותר מסתבר, שהמחלוקת של ר"מ ור"י זה לא מה היא ההלכה למשה מסיני, שזה אומר כי הלמ"מ זה כאגוז וזה אומר כביצה, לא, אלא המחלוקת שלהם מה נחשב 'גמר פרי', הם נחלקים ב'סברא', אבל לא נחלקים מה היתה הלמ"מ, כי לפי שיטת הרמב"ם לא יכולה להיות כזאת מחלוקת, ובכל אופן בודאי כאשר הדבר אינו מפורש בשום מקום, רק שהוא כך הבין. וכפי שאמרנו, התירוץ הוא ממש דחוק.

אבל, דיברנו והבאנו את הדברים היסודיים שכותב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות, והוא מזכיר גם את הסוגיא שלנו. דיברנו לגבי 'עין תחת עין', וכן לגבי 'פרי עץ הדר', ובעצם לגבי כל הדברים אשר בגמ' יש נדון על פירושיהם בתורה, כאשר הגמ' דנה אולי הפירוש הוא כך וכך, והגמ' מביאה ראיות. אומר על כך הרמב"ם, כי אל תחשוב שבאים לומר לך שישנו כאן ספק, וצריך להוכיח. כביכול חז"ל הסתפקו. כתוב בתורה 'פרי עץ הדר', מה הוא? אולי זה פלפלין? לא יודעים. טוב, בוא נביא הוכחות, ולכן הביאו ראיות. מה פתאום. אומר הרמב"ם, בודאי שאנחנו יודעים מדור לדור עד יהושע בן נון, או עד משה רבינו ועיי' לקמן ד"ה הרמב"ם, מה זה פרי עץ הדר, כי בודאי שזהו אתרוג. רק שאנחנו רוצים להביא ראיה מן הפסוקים, היכן הדבר רמוז. אלו דברי הרמב"ם המפורסמים.

יוצא שכאשר הגמ' שאלה זאימא פלפלין, לא שייך שתביא לי הוכחה מהלמ"מ שזה אגוז, כי בודאי שאינני מסופק בכך שזהו אתרוג, ברור לי שזה אתרוג, אני רק רוצה להביא היכן תמצא לי בפסוק ראיה לדבר הזה, תביא לפחות רמזים שזה כך. אם כן לפי שיטת הרמב"ם, הקושיא של הכפות תמרים בכלל לא מתחילה.

לא אכנס כעת לתירוץ הראשון שלו, כי גם תירוץ זה לכאורה קצת דחוק, ובנוי על עפ"י חשבון אחר, שכתב הפני יהושע.

אבל בהמשך הוא מתרץ בזה"ל, אי נמי יש לומר, כמו שכתב הריטב"א – אינני יודע, כנראה הוא לא ראה את הרמב"ם, אבל הריטב"א בסוגיא כותב כמעט בדיוק כהרמב"ם. תכף נראה זאת בפנים. דודאי אין ספק שד' מינים מה הם, נמסרו למשה מסיני, וכמו שכתבתי לעיל ג"כ נלד: בד"ה ענף, רק שהכא שקיל וטרי אם גם מקרא מוכח שאתרוג הוא, ולכן לק"מ מהל"מ של שיעור.

הוא סידר זאת כתירוץ שני, אבל לענ"ד נראה שזה הא"ב – האל"ף בי"ת – של הסוגיא.

הרמב"ם כותב זאת ג"כ בספר המצוות ובשורש השני בזה"ל, כבר ביארנו בפתיחת חיבורנו בפירוש המשנה, שרוב דיני התורה יצאו בשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם, ושהדין היוצא במדה מאותן המדות הנה פעמים תפול בו המחלוקת. ושיש שם דינין, הן פירושים מקובלים ממש, אין מחלוקת בהם. כלומר, ישנם י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ובזה יכול להיות חילוקי דעות. כגון, גזירה שוה, קל וחומר, כלל ופרט וכו', יכול להיות שיהיה ויכוח בין החכמים איך לדרוש וכדו'. אבל ישנם דברים שהם 'הלכה למשה בסיני', ובכך אין מחלוקת.

אבל הם מביאין ראיה עליהן, באחת משלש עשרה מדות. כי מחכמת הכתוב, שהוא אפשר שימצא בו רמז, מורה על הפירוש ההוא המקובל, או היקש יורה עליו. וכבר ביארנו זה העניין שם.

הוא אומר, כי הפירוש הוא מקובל למשה מסיני, אבל חז"ל מביאים ראיות. אבל כאן הרמב"ם מוסיף איזו נקודה, אשר שם הוא לא כתב, שזה 'מחכמת הכתוב'. זה בכדי להראות את מעלת התורה, כי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

הרמב"ם נקט, י"ג מדות, אבל בסוגיא בריש פרק החובל, חושבני כי כל הראיות של הגמ' שם אינן דוקא מי"ג מדות. אולי ישנו משהו הדמה לכך, ישנה ברייתא של ל"ב מדות שהיה דורש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, וחכמי תימן נע"ג גורסים 'ל"ג מדות', מוסיפים עוד משהו. כמו שהבאנו בשיעור ומוצש"ק האיזו התשפ"א. אלו דרשות ב'אגדה', אבל ישנם שם גם דברים הנוגעים להלכה. אבל שם נראה כי זה לא י"ג מדות של רבי ישמעאל, אלא של ר' אליעזר דלעיל, כמו שכתב המרפא לשון בהדיא. הגמ' שם מביאה את הפסוק 'ולא תקחו כופר לנפש רוצח', מכאן שבעין אפשר לקחת כופר. וזאת אחת המדות אצל רבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי, המדה הכ"ה. אינני יודע מדוע הרמב"ם הזכיר רק י"ג מדות. בכל אופן, דברי הרמב"ם בזה הם 'קילורין לעניים'.

בילקוט ביאורים' שבתלמוד בבלי 'מתיבתא', הביאו [סוכה דף ל"ה ע"א] את דברי הרמב"ם הזה בזה"ל, ואימא פלפלין, כתב הרמב"ם [בהקדמה לסדר זרעים], שלא היה ספק לאמוראים ש'פרי עץ הדר' שאמר הכתוב אינו אתרוג, שהרי מימות יהושע ועד עתה היו לוקחים אתרוג למצוה.

הרמב"ם לא מזכיר את משה רבינו, אלא את יהושע, כי הרמב"ם סובר שרק כאשר הגיעו לארץ ישראל התחילו לקיים את מצוות ארבעת המינים. לכן הוא לא מזכיר את משה רבינו, כי במדבר עדיין לא היה זאת, אלא רק אחרי שנכנסו לארץ ישראל. אבל הריטב"א כותב, ממש רבינו. לא משנה. זהו דבר צדדי. יכול להיות שאפשר לדון בכך, האם כבר אז הם קיימו את המצוה, ואכמ"ל.

אלא המחלוקת היא, היכן אפשר למצוא רמז בפסוק, לפירוש המקובל בו. ופירוש זה בפסוק – דהיינו בפסוק 'פרי עץ הדר' – היה מקובל מפי משה, ואין בו מחלוקת בכלל. אין נידון או ספק, ואין מחלוקת בכך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בעצמם מביאים שהרמב"ן בהלכות לולב כתב כמו הרמב"ם, וא"כ כביכול הרמב"ן סותר את עצמו, בפירושו לתורה בפרשת אמור שהבאנו.

הם כותבים [בהערה ו] בזה"ל, וכך כתב הריטב"א, שבאו לדחות רק את ההוכחה מהכתוב, כיון שגם פלפלין טעם עצם ופרים שוה, אבל לא היה ספק בדבר, וכדברי הרמב"ם. וכ"כ המאירי. כלומר, גם הריטב"א והמאירי סוברים כהרמב"ם. וראה גם בשבלי הלקט [סי' שניט] 'קבלה היתה בידיהן הלכה למשה מסיני שפרי עץ הדר היא אתרוג, וכל אחד ואחד היה מפרש משמעות דקרא וסימן שקיבל מרבו ומסורת שהיתה בידו מאבותיו הלכה למשה מסיני'. אמנם הרמב"ם כתב שאין זה הלכה למשה מסיני, אלא זהו הפירוש שפירש משה. דהיינו, ישנו קצת הבדל קטן. כי בעל שבלי הלקט המגדיר זאת כהלכה למשה מסיני, וזה לא מתאים לשיטת הרמב"ם, כי הרמב"ם סובר שהמושג בגמרא 'הלכה למשה מסיני' זהו דבר שאין לו שום רמז במקרא. זאת ההגדרה של הלכה למשה מסיני. לכן לדעתו לא יכולים לומר ולכתוב, שאתרוג נקרא גדר של הלכה למשה מסיני, כי הרי יש לכך רמזים בתורה.

לשון הרמב"ן [שם בתחילת פירושו ע"פ 'פרי עץ הדר'] הוא כך, "פרי עץ הדר" – שטעם עצו ופריו שוה, הדר הדר באילנו משנה לשנה, וזה אתרוג. לשון רש"י. והן אסמכתות שעשו רבותינו [ת"כ כאן, סוכה דף לה.] לקבלתם. ור"א כתב, והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו, ודרשו בו "הדר באילנו" אסמכתא.

מקדים הרמב"ן להביא את מה שרש"י על התורה מסביר, הביא את הדרשה 'הדר באילנו', והוא מסביר שזה אסמכתות. ורבי אברהם אבן עזרא כותב, כי חז"ל צודקים בהחלט, אין משהו יותר הדר מאתרוג. אבל 'הדר' באילנו, זו רק אסמכתא.

ואח"כ הרמב"ן כותב, והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון

מה שאני מתפלא, זה שבהמשך דבריהם בתלמוד בבלי 'מתיבתא', עשו כאילו הרמב"ן חולק על הרמב"ם. אבל לפענ"ד, אין חולק בעולם על הרמב"ם, דברי הרמב"ם הללו הם מוסכמים, והדבר ברור כשמש.

הם כותבים על הרמב"ם הזה בזה"ל, והרמב"ן [ויקרא כ"ג, מ'ז] כתב וכו', משמע כי הם רוצים להגיד שהרמב"ן חולק. שאם לא כן היה צריך לכתוב הפוך, 'זכתב הרמב"ן, אם הוא רק מוסיף. אבל 'זהרמב"ן כתב', משמע שזה כנגד הרמב"ם. א"כ בואו נראה, מה כתב הרמב"ן.

אומר הרמב"ן כך, והנכון בעיני, כי האילן הנקרא בלשון ארמית 'אתרוג', נקרא שמו בלשון הקודש 'הדר'. כי פירוש אתרוג, חמדה. כמתרגמינן 'נחמד למראה' [בראשית ב', ט"ו], דמרגג למחזי. 'לא תחמוד' [דברים ה', י"ח], לא תרוג. לדעת הרמב"ן, 'הדר' ו'נחמד' זה אותו הדבר. אכן אולי ישנו קצת הבדל דק, כי 'הדר' היינו מהודר, ו'נחמד' היינו דבר חמוד. דבר חמוד מהודר ויפה. פרי נהדר.

ואמרינן, מכל שפר אַרְג נכסין. דהיינו, הנכסים היפים שלי. כמו שכותבים בכתובות. ולשון חמדה והדר, שוים בטעם. ונקרא העץ והפרי בשם אחד, כי כן המנהג ברוב הפירות, תאנה אגוז רמון זית וזולתם. וכן זה, שם העץ והפרי, שניהם בארמית אתרוג, ובלשון הקודש הדר.

נו, א"כ למה אתם אומרים, שהרמב"ן הזה חולק על הרמב"ם?

נראה כי הם לקחו את הדברים, קצת בצורה שטחית. הרמב"ן בא ואומר, כי 'פרי עץ הדר', 'הדר' זהו שם האתרוג בלשון התורה, א"כ כתוב בתורה אתרוג, במלה אחרת. א"כ למה הרמב"ם בא ואומר שזה רק רמזים בתורה? הרי זה מפורש בתורה? כך נראה שהם מבינים. אבל עוד מעט נסביר, שזה לא נכון.

אבל ראשית אקרא בפניכם, מה שהם כתובים שם בהערות. הדבר גם קצת מפליא, כי הם

הקודש הדר כי פירוש אתרוג חמדה וכו'. מובן שהרמב"ן בא לחלוק על רש"י וראב"ע. הם אומרים שזאת אסמכתא, והרמב"ן אומר, לא, זה מה שכתוב בתורה, זהו הפשט, זה פשוטו של מקרא, 'הדר' זה אתרוג.

א"כ יוצא, אם נבין כך כדבריהם, אזי הרמב"ן אינו חולק רק על רש"י וראב"ע, אלא שהוא חולק ח"ו על חז"ל, על הגמרא. אתם ובתלמוד בבלי 'מתיבתא' שם] לא יכולים להביא, שהוא חולק על הרמב"ם. כי אם הוא חולק, אם הרמב"ן בא ואומר מהלך אחר, שאפשר להגיד דרך אחרת, אז לא רק שהוא חולק על רש"י וראב"ע, אלא שהוא חולק על הגמ', או אומר מהלך אחר מהגמרא. הם לא יכולים להציג אותו, שהוא חולק על ההגדרה של הרמב"ם, שהרי אתה בא ואומר שאתרוג זה הדר, א"כ מה כל הויכוחים, כגון 'הדר באילנו', 'עצו ופריו שוה', פלפלין וכו'. כתוב 'הדר', ופירושו כאילו כתוב אתרוג. אז אין מה לדבר.

לכן חושבני, שהדבר איננו נכון. דהיינו, גם על מה שהרמב"ן אומר שזהו הפירוש 'הדר', עדיין אם יבוא מישהו להתווכח ולומר, מי אמר לך שזהו הפירוש? אתה אומר מהלך כזה, שזהו הפירוש. אבל אולי אתה לא צודק, אולי החשבון שלך אינו נכון? רק אחרי שאתה יודע שזה אתרוג, ויש לנו מסורת וכו', אני אומר שזה כך בודאי, אבל מה שאתה אומר לי שהדר זה אתרוג, איפה זה כתוב? רק בתרגום בארמית זה נקרא כך, אבל בתורה לא כתוב אלא רק הדר, אז מי אמר שזהו הפרי הזה. עוד מעט בעז"ה נסביר זאת יותר טוב.

הרמב"ן לא בא ח"ו להגיד אחרת מהמהלך של הגמרא, הוא רק לא מסכים עם רש"י וראב"ע האומרים שזאת רק אסמכתא. אלא אחרי שאנחנו יודעים את כל הדברים האלה, בעצם זהו הפירוש והפשט של הפסוק. אבל זה לא אומר עדיין, שאין מקום לכל הנדון בגמרא שאולי זה פלפלין וכו'. כי זה שאתה קובע לי שהדר זה אתרוג, ופירושו כתרגום דמרגג למחזי, על זה גופא אפשר להתווכח. אם לא

היתה לנו קבלה במסורת שזה כך, ואם אכן היינו מסופקים, אזי עדיין זה היה מופקע.

אס"כ הרמב"ן לא חולק על הרמב"ם, הוא חייב להסכים עם הרמב"ם שהיה פירוש מקובל, ורק מביאים הוכחות לכך. ואחרי שאנחנו יודעים, אנחנו מסבירים, והרמב"ן אומר לך כי ב'שורה האחרונה' זהו הפשט בפסוק, אבל לא שזה מוכרח מתוך המלים בעצמם.

וחושבני כי ישנה ראייה חזקה לכך מהריטב"א, שהוא תלמידתלמידו של הרמב"ן, הוא היה תלמיד של הרא"ה - רבינו אהרן הלוי, שהיה תלמיד הרמב"ן. [הריטב"א היה גם תלמיד הרשב"א, שאף הוא היה תלמיד הרמב"ן]. וגם הוא בחידושי לסוגייתנו במסכת סוכה, כותב כהרמב"ם, ומכניס את הרמב"ן בתוך הסוגיא. דהיינו, זה לא ח"ו שהרמב"ן נגד הרמב"ם, אלא זה מתאים עם הסוגיא, וממילא זה גם לא חולק על הרמב"ם, כיון שהכל הולך ביחד.

הריטב"א דרכו שכאשר ישנם דברים שהרמב"ן כותב בפירושו לתורה, עפ"י היסודות שלו הוא מפרש כמה סוגיות. כך ראיתי במסכת יומא, לגבי העניין של החושן והאורים ותומים, הוא מסביר את הסוגיא עפ"י היסודות שהוא קיבל ממי שקיבלו מהרמב"ן, שהוא אחד מענקי הראשונים. או מתוך ספריו. יש לו דברים מאירים בפירוש הסוגיות, וממילא הוא הכניס בהם אור חדש.

גם בסוגיא דידן, כותב הריטב"א כך, ת"ר פרי עץ הדר, עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג. ופרכינן, ואימא פלפלין. פי, והא ודאי קים לן דהדר היינו אתרוג, ולא היו מסופקין בדבר שנעשה מימות משה. הריטב"א אומר זאת בתורת הקדמה. זהו בדיוק כלשון הרמב"ם, רק שהרמב"ם כותב מימות יהושע, וכפי שאמרנו לעיל. א"כ, מהי קושיית הגמ'?

אבל לפי שאמרו, שאמר הכתוב פרי עץ, ולא אמר הדר לבדו שהוא שם האתרוג, ללמדנו שהדר הזה הוא האתרוג בפריו ועצו שוה, ושזה סימן והוכחה גמורה שהוא שם אתרוג.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא כותב כך, זמנים משונים, והיא לא תשונה. לנצח נצחים, במצוות תמידות. הוא מדבר על השבח של-תורה, 'אמונה יצרה יסוד היסודות, תרנן לפני בשירי ידידות'.

השיר הוא עפ"י סדר האל"ף בי"ת, ובאות זא"ן הוא כותב זאת, 'זמנים משונים, והיא לא תשונה. לנצח נצחים, במצוות תמידות'. אחד השבחים של-תורה הוא, כי אף שהעולם משתנה, הדורות אחרים והעניינים אחרים, אבל התורה לא משתנה, לנצח נצחים. זאת מעלה של-תורה.

בפירוש על הפיוט כאן [שנדפס בעץ חיים שם], הביא את הפיסקא 'לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו', מהרי"ץ זיע"א מדבר בפיוט 'גדל', כי הקב"ה יודע את כל מה שיהיה בכל הדורות, והוא נתן לנו תורה המתאימה לכל הדורות, לא צריכים לשנות את התורה. התורה לא משתנה, כיון שמראש הקב"ה 'אסתכל באורייתא וברא עלמא', וזה מתאים לכל הדורות.

מהרי"ץ כתב בעץ חיים שם ודף ק"י ע"ב, לא יחליף וכו', כי המצות, הם רמ"ח מצות עשה איברים שבאדם, ושס"ה מצות לא תעשה נגד שס"ה גידים ועורקים שבאדם. אם כן איפה, כשם שאי אפשר לשנות בריאת האדם, כך אי אפשר למצות להשתנות כלל. עיין בספר נר מצוה דף קי"ד. עוד כתב שם, ויש לעיקר זה קשר והתיחסות עם העיקר שאחריו, צופה ויודע וכו'. וזה, כי האדם יאמר או יתן סדר נכון באופן אחד, ואח"כ בהמשך הזמן רואה שצריך לשנות את טעמו, ולזה יחליף וימיר לתת סדר אחר. אכן, מי שמביט בקדמותו לסוף דבר, בלי ספק שיתקן דבר שאין צריך אח"כ לשנותו. וזהו לא יחליף וכו', לפי שצופה ויודע סתרינו והצריך אלינו בכל עת וזמן, ומביט לסוף דבר בקדמותו וכו' עיין שם.

לאפוקי מאנשים שיש להם דעות זרות, וחושבים שצריך לשנות אותה. כבר דיברנו על כך כמה וכמה פעמים, וברצוני להשלים את הנושא הזה, כי גם אם הדברים האלה שהם

הריטב"א כאן כבר מכניס את פירוש הרמב"ן. הוא מתווכח עם התנא, אם אתה היית בא ואומר לי ש'הדר' זהו השם, אז בסדר. אבל אתה לא אומר לי זאת, אלא אתה אומר לי 'פרי עץ' – שטעם עזו ופריו שוה. לא אמרת בגלל שזה הדר. א"כ יכול להיות שזה פלפלין. אני נשאר לשיטתך.

אקשינן, דודאי הא ליכא למשמע מינה, דאימא היינו פלפלין, ונמצא שאין הוכחה בכתוב שזה אתרוג הוא, אלא שקיבלנו כן מפי השמועה. ופרקינן, דודאי הוכחה גמורה הוא דפלפלין ליכא למימר, דפרי אחד אמר רחמנא, ואין לך לומר אלא שהוא אתרוג. וכן הא דאמרינן, זה הדר עד שיבואו קטנים גדולים קיימין, ואמרינן נמי הדר באילנו משנה לשנה, לא שיהא זה הוכחה גמורה שהוא אתרוג, שהרבה אילנות אחרים יש שהם כך. הוא אומר זאת גם לגבי ההמשך, לגבי הלימודים האחרים, כגון שדר באילנו משנה לשנה. רש"י, וכן יש במפרשים לא מסכימים לזה, אבל הריטב"א נוקט שישנן עוד אילנות כאלה, א"כ בסופו של דבר זה לא יהיה הכרח.

והמסקנא שלו היא, אלא שהקבלה העידה לנו שהדר זה אתרוג, ואתרוג לשון חמדה וריגוג – זהו ממש פירוש הרמב"ן – ובשם התואר, בא הלשון להעיד על סימניו.

רואים שהרמב"ן והסוגיא הולכים ביחד, ובהחלט שהרמב"ן והרמב"ם חיים בשלום, ודבריהם עולים בהחלט בקנה אחד.

ביאור הפיסקא שבפיוט הנאמר בשמחת תורה אמונה יצרה וכו', זמנים משונים, והיא לא תשונה. לנצח נצחים, במצוות תמידות, והשלמה לגבי הטועים בביאור הלימוד 'עין תחת עין – ממוץ'.

בפיוט של שמחת תורה, אמונה יצרה יסוד היסודות וכו', שחיברו אחד מגדולי חכמי תימן, אחד מיוחד מגאוני תימן מלפני כחמש מאות שנה, מהר"ר יחיא צאהרי זצ"ל בעל צידה לדרך. זהו פיוט מעניין, אשר היינו רגילים לומר אותו, אולם בשנים האחרונות אינני שומע זאת.

אומרים אינם דברי כפירה, כי הם חושבים שכך היא דעת התורה לפי הבנתם המצומצמת, הלחם משנה אומר בהלכות תשובה [פרק ג'] כי דבר שמביא לאפיקורסות, זה נחשב אפיקורסות. דהיינו, המהלך שלהם שחז"ל יכולים לבוא ולשנות את הדבר, להגיד פירוש בתורה ש'עין תחת עין' זה ממון, ובבית ראשון הפירוש היה כפישוטו ורק בזמן חז"ל השתנה כיון שזה היה נראה אז אכזריות שיהיה עין תחת עין ממש, להוציא לו את העין, אז חז"ל באו ושינו את הפירוש שלתורה, ולפי 'הראש שלהם' זוהי דרכה שלתורה, זאת דעה עקומה ולא נכונה. כי הרי הבייתוסים הם אלו שאמרו כי עין תחת עין זה ממש, וחז"ל באים ואומרים ממון, א"כ נושא הויכוח אינו נכון, כי לפי דבריהם כביכול הצדוקים אומרים אמת, רק שישנו כוח לחז"ל לשנות לפי עניין הדור, כך אוחזים שזה רצון התורה, אז מה הויכוח עם הבייתוסים? לפי דבריהם יוצא, כי הויכוח אינו על הנקודה הנכונה.

הרי כתוב במגילת תענית [פרק רביעי] לגבי ימים טובים שהיו לישראל, בארבעה עשר בתמוז, עדא ספר גזרתיא, דלא למספר. מפני שהיה כתוב ומונח לצדוקים ספר גזירות, אלו שנסקלין, אלו שנשרפין, ואלו שנהרגין ואלו שנחנקין. וכשהיו כותבין אדם שואל והולך ורואה בספר, אומר להם, מנין אתם יודעין שזה חייב סקילה, וזה חייב שריפה, וזה חייב הריגה, וזה חייב חניקה? לא היו יודעין להביא ראיה מן התורה.

ועוד שהיו ביתוסים ועוד שהיו ביתוסין אומרים, [שמות כ"א, כ"ד] עין תחת עין שן תחת שן. הפיל אדם שינו, חבירו יפיל את שינו. סימא את עינו של חבירו, יסמא את עינו. יהיו שוים כאחד. [דברים כ"ב, י"ז] ופ'רשו השמ'לה לפני זקני העיר, דברים ככתבן. [דברים כ"ה, ט'] וי'רקה בפניו, שתהא רוקקת בפניו. אמרו להם חכמים, והלא כתוב [שמות כ"ד, י"ב] התורה והמצוה אשר כתבת לי להורותם. התורה אשר כתבת והמצוה להורותם וכו'.

חז"ל אומרים, ממון. אז איך אתם אומרים עין ממש. אם הויכוח הוא האם יש לחז"ל סמכות או שאין להם סמכות, חז"ל באים ואומרים לך שזהו הפירוש, והם באים ואומרים שחז"ל שינו לפי מצב הדור. מובן שזה רעיון עקום.

אבל, כפי שהזכרתי בזמנו, חוץ מכל ההוכחות שלהם שהן הוכחות נבובות, ברצוני כעת לסתור את הראיה האחרונה המובאת בספר עד היום הזה [עמ' 416], שהוא כותב בזה"ל, מדרש חכמים, הוא חלק מדרכה שלתורה להתמודד עם השינויים החלים בעולם וכו'. אחד מספרי החסידות החשובים ביותר, דגל מחנה אפרים – נכדו של הבעש"ט – שאף הוא עמד על כך שמדרשי חז"ל נועדו כדי להתאים את התורה לכל דור על-פי תנאיו וצרכיו. נו, מביאים מקור מאחד מספרי היסוד של החסידות. מפליא. ניתי ספר ונחזי.

הם מביאים מתוך לשונו, תורה שבכתב בלא תורה שבעל פה, אינו תורה שלימה, והוא רק כמו חצי ספר, עד שבאו חז"ל ודרשו התורה וגילו דברים הסתומים. ופעמים הם עוקרים דבר מן התורה, והיינו מלקות שכתוב בתורה 'ארבעים' ובאו רבנן ובצרו חדא, והכל עלידי הופעת רוח קדשם שהופיע והיה כח בידם לעשות זה וכו'. ובדרושי מאמרי חז"ל, נשלם התורה להיות נקרא ספר שלם, וכן בכל דור ודורשי חכמי התורה, כי התורה נדרשת בכל דור ודור לפי מה שצריך לאותו דור ולפי שורש נשמתן של אותו הדור, כך השי"ת מאיר עיני חכמי הדור והוא בתורתו הקדושה.

אכן כתובים שם המלים האלה, אבל תשמעו כיצד מחבר הספר דלעיל הבין זאת, בית דין הגדול ממלא את חובתו, על ידי סמכותו לדרוש את הפסוקים, באופנים שונים, על מנת להבין את רצון התורה הרחב, בתנאים המשתנים. זאת מתוך הבנה, שיש דינים שנאמרו בתנאים מסוימים, ועם השתנות התנאים הם צריכים להתפרש באופן אחר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שבכתב, היא רק חצי. כי התורה שבע"פ, זהו החצי השני. דהיינו, ביחד התורה היא שלימה. זהו הרעיון הכתוב כאן. זהו המהלך של בעל דגל מחנה אפרים. הדבר מתוק מדבש.

הוא כותב זאת [בדף י"ג, עה"פ [בראשית ה', א'] **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם**, וכן בפרשת שמיני עמ' רע"ו, וזה לשונו, עוד ירמוז על דרך דאיתא במסורת, דרש דרש, כאן חצי אותיות שבתורה. זאת טעות, לאורך כל הדרך ישנה כאן טעות, זה לא 'חצי אותיות' אלא 'חצי תיבות' שבמקרא.

וצריך להבין, מאי בעי ולמאי נפקא מינה הוא? וי"ל לפענ"ד, כי ידוע תורה שבכתב ותורה שבעל פה הכל אחד הם, ואין אחד מהם נפרד מחבירו כלל, כי אי אפשר לזה בלא זה. דהיינו התורה שבכתב מתגלה צפונותיה על ידי תורה שבעל פה, ותורה שבכתב בלא תורה שבעל פה אינו תורה שלימה, והיא רק כמו חצי ספר. עד שבאו חז"ל ודרשו התורה, והאירו עינינו וגילו מסתוריה ודברים הסתומים ונעלמים, ופעמים היו עוקרים דבר מן התורה כמו בענין מלקות שכתוב בתורה [דברים כ"ה, ג'] ארבעים יכנו, ובאו רבנן ובצרו חדא [מכות דף כ"ב ע"ב], והכל על ידי הופעת רוח קדשם שהופיע עליהם האדון ברוך הוא, לראות שורש כל דבר הכתוב בתורה לאמיתתו, והיה יכולת בידם לעשות זה. נמצא תלוי שלימות התורה שבכתב, בתורה שבעל פה. ולכן האומר אין קל וחומר זה מן התורה, או שחולק על מאמר אחד מחז"ל, כאילו כופר בתורת משה רבינו ע"ה, כי הכל תלוי בדרושי חז"ל, והם עיקר שלימות תורה שבכתב.

פירושו, כיון דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, אז מוצאים זאת בתורה, אבל לא ח"ו שמשנים את הפירוש שלתורה. זאת הטעות שלהם. לא משנים, אלא מוצאים בתורה מקורות וכל מיני רמזים ודברים שמתגלים ומתאימים לדור. גם אם תגיד, שיהיה משהו שונה, אבל לא שמשנים את הפירוש. אני אומר 'הכא במאי עסיקינן' כך וכך, ומביא לך ראיה ממקום אחר בתורה שזה כך, או שבמצב כזה

ישנה כאן נקודה של טעות קצת דקה, אבל מי שמבין המשמעות היא גדולה. טעות קטנה בהתחלה, תביא לסטייה עצומה בסוף ח"ו.

חז"ל לא באו ואמרו ש'עין תחת עין – ממון' בגלל שלפי התנאים שלנו צריך להיות עכשיו פירוש אחר בתורה, ויש לנו כוח להגיד כך כי זאת הסמכות שלנו. לא. חז"ל לא אמרו זאת. חז"ל שוללים מכל וכל מי שאומר פירוש אחר. הם אמרו שזהו הפירוש של התורה, ממון.

מה שהוא כותב, זה שקר וטעות. הויכוח הוא, מה הפירוש בתורה. מה שכן נכון, יכול להיות מצב שחז"ל יבואו ויגידו, כי מה שכתוב בתורה כך וכך, המדובר בתנאים כאלה וכאלה. אבל לא להגיד, מה הפירוש בתורה. הפירוש בתורה ש'עין תחת עין' זה ממון, זאת היא המסורת והקבלה בתורה שבע"פ, ממש רבינו ע"ה. אבל לא שחז"ל באו ושינו את הפירוש של התורה, אלא מלכתחילה זאת כוונת התורה ש'עין תחת עין' זה ממון.

וחושבני כי מי שישתכל בספר דגל מחנה אפרים, יראה שלא היה ולא נברא. לפי דעתו, הם ממש מגלים פנים בתורה שלא כהלכה. בעל דגל מחנה אפרים אומר דברים נכונים ואמיתיים, הוא אומר דברים חשובים מאד ונחמדים, אבל הם מבינים זאת עקום בגלל ההשקפה המעוותת שלהם.

בספר דגל מחנה אפרים, כתב דבר נפלא, לגבי המובא בגמרא קידושין [דף ל' ע"א] בעניין חצי אותיות שבתורה, וחצי תיבות שבתורה. כתוב שם לגבי הפסוק [ויקרא י', ט"ז] **דְרֹשׁ דְרֹשׁ מִשָּׁה וְהִנֵּה שִׁרְף**, 'דרש דרש' – חצי התיבות שבתורה. הוא"ו של **גָּחֹן** [ויקרא י"א, מ"ב] זה חצי אותיות בתורה, ו'דרש דרש' זה חצי התיבות שבתורה. 'דרש' לכאן, ו'דרש' לכאן. כאן חצי התיבות במקרא [עיי'ן שיעור מוצש"ק משפטים התשע"ד].

הוא מסביר, מה הרעיון בזה? הוא אומר דבר נפלא. הדבר בא להגיד, 'דרש דרש', בלי הדרשות – ללא מה שחז"ל דרשו, התורה

וכזה צריך להיות כך וכך. זה הכל. אבל ח"ו לא לבוא להגיד שקר, שמשתנה הפירוש.

השלמה בענייני האתרוג המרוקאי ודעת הערוך לנר, וביאור ההסתכלות של הבבא סאלי וצוק"ל לגבי אתרוג זה, שהפיטס רומז למדת היסוד.

דיברנו בשיעור הקודם על האתרוג המרוקאי, והסברנו בס"ד שהערוך לנר אשר שיבח את האתרוג הזה, זה בגלל שהדבר היה בזמנו כאשר עדיין לא שמעו בכלל על האתרוג התימני. בעל ערוך לנר היה לפני כמאה וששים שנה, הוא נולד בשנת התקנ"ח ונפטר בשנת התרל"ב. האתרוג התימני לא נתגלה אז בעולם – לא התפרסם ולא ידעו ממנו – רק בערך לפני שמונים שנה התחילו לשמוע ממנו, ואז הבינו שזהו האתרוג כנתינתו וכיצירתו מיוצר בראשית, והוא בלי שום תוספת או הרכבה או זיוף או תערובת. ומה שרצה רבי ישראל אבוחצירא וצ"ל לומר, בכך שהוא נסמך עליו, זה לא סותר את העניין של האתרוג התימני. זה חלק ממה שדיברנו בשיעור הקודם.

כעת ברצוני לומר נקודה נוספת, כי חושבני שבכלל לא היתה כאן שום התייחסות מצידו לגבי ייחוס האתרוג התימני, והבטחון שלא הורכב. כיון שהנקודה וההסתכלות היא לגמרי אחרת. הנושא והנדון הוא לא כפי שהם הבינו, בחוברת תנובות שדה, שמה שהוא לא לקח את האתרוג התימני זה בגלל שהיתה לו טענה על הייחוס שלו, כביכול היה לדעתו פקפוק על עיקר ייחוסו. אבל הנקודה היא בכלל אחרת.

דבר זה הוא בזכות ידידנו, 'מסמר' קבוע כאן בשיעורים, הרב אלון גרטי הי"ו, אשר שלח לי העתק מתוך הספר ישראל סבא קדישא, של רבי דוד יהודיף, והוא כותב שם [עמ' 330] כך, רבינו – דהיינו רבי ישראל אבוחצירא – נהג לקחת אתרוג מרוקאי, ממקומות שהיתה לו חזקה שהם אינם מורכבים. בד"כ ממחוז תרודנא, ששם היערות קדמונים, והערבים לא הרכיבו אותם. אך לא מאזור מראקש, ששם היה חשש שהאתרוגים מורכבים.

כשעלה רבנו לארץ בפעם הראשונה, שאל את הסבא קדישא מהרש"א אלפנדארי זיע"א אם יש להעדיף את אתרוגי ארץ ישראל – משום קדושת הארץ, או את אתרוגי מרוקו שהם בלתי מורכבים. מהרש"א אלפנדארי ענה בפסקנות, שמי שיש לו אתרוג שהוא בלתי מורכב, יברך אך ורק עליו. ומאז המשיך רבנו לברך רק על אתרוגי מרוקו.

לעצמו היה רבינו לוקח אתרוג גדול במיוחד, שמשקלו היה 200–250 גרם! והיה משאיר לו עוד אתרוג אחד מהודר, לעת הצורך.

שמעתם? זהו האתרוג הכי גדול של המרוקאים. 200–250 גרם, זה אצלם כבר אתרוג גדול. הם לא יודעים שהאתרוג התימני הוא מגיע 7–8 קילוגרם. זהו כמו האתרוג של רבי עקיבא, שהביא אותו על כתיפו לביהכ"נ, כמפורש במסכת סוכה. אין להם אתרוגים בגודל של התימנים. זה אחד הראיות החזקות, שהתימני הוא האמיתי והמקורי. אבל האתרוגים שלהם, וכן שאר האתרוגים בעולם, אינם מסוגלים לגדול יותר מהגודל הזה.

בכל אופן, תשמעו כעת מהי הנקודה. רבינו הקפיד לקחת אתרוג עם פיטס, מכיון שאתרוג הוא כנגד היסוד! ולכן לא רצה רבינו לקחת אתרוג תימני, בגלל שאין בו פיטס.

עכשיו נתגלה הסוד. שזה היסוד. הוא לא פקפק בייחוס של האתרוג התימני, אבל לאתרוג תימני אין פיטס. מבחינה הלכתית זה לא בעיני, כי נכון שכתוב 'ניטלה פטמתו פסול', אבל יש לאתרוג התימני פיטס, רק שהוא נושר בקטנותו, כיון שהוא חלש ואינו מחזיק, ולכן נחשב הדבר דרך גדילתו. [עייין עוד בעניין זה בשיעור מוצש"ק האזינו ה'תשע"ג].

אסבין, כאשר הוא אמר ש'האתרוג שלכם לא בסדר', הוא התכווין בגלל שחסר פה מדת היסוד, רבי ישראל אבוחצירא היה צדיק יסוד עולם ולכן הדבר הפריע לו, כי הוא חסר. אבל לא בגלל שישנה בעיני ח"ו בייחוס שלו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בודאי לא הרכיבו, כי זה נמצא במקומות רחוקים מדבריים, שאף אחד לא מגיע לשם, ולא מרכיבים. אבל לצערנו, כאשר הגיע האתרוג התימני לא"י, התחילו אנשים להרכיב אותו, ולכן נהיתה קצת בעייה. אני בעצמי ראיתי אתרוגים תימניים שהם מורכבים ועיני עיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר ח"ג סימן קי"ז הערה י"א. היום ב"ה העניין כבר הסתדר [אולי לא בטוח, צריך לחקור ולדרוש], אבל היו שנים שבהם הנושא היה ממש פרוץ.

כמרכן, מצד בעייה של שמיטה. מרוקו זה חוץ לארץ, וממילא אין בעייה של שמיטה. זאת מעלה נוספת, ועניין שיש לו חשיבות. אבל היום ב"ה אפשר לבדוק שהעניין מסודר.

יוצא א"כ, שבעצם הם לא הבינו אותו נכון. ההסתכלות שלהם איננה נכונה, לא הייחוס היא הנקודה.

אולם קצת התפלאתי, לגבי העניין שהפיטם הוא כנגד היסוד. בדרך כלל בספרי הקבלה כתוב שהאתרוג זו מדת המלכות, והלולב הא היסוד, כי יש לו צורה של אות וא"ו. א"כ כיצד הוא אומר שהאתרוג זה היסוד?

אבל נתברר, שהמקור לכך הוא מהספרים של סבו, הר"ר יעקב אבוחצירא, ולמעשה ישנם רמזים לכך כבר בספר הזוה"ק אשר אפשר להבין שהאתרוג הוא כנגד מדת היסוד, כתוב שם שזה 'צדיק' וכו'. אבל הדבר כתוב יותר במפורש בספרי סבו. עוד מעט נראה זאת, בעזרתו יתב'.

דרך אגב, לאחר מכן גם ידידנו הרה"ג מרדכי חיים נר"ו העורך של גליון 'פנינים', שלח לי את המקורות הללו, ועוד מקורות נוספים, והוא כתב לי כך, לכבוד הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א, מחה"ס הנפלא 'עולת יצחק' ועו"ס יקרים וחשובים. שלום רב, וישע יקרב, לכבוד הרב, ולו ייטב ויערב.

יוצא כי בזמנינו, שישנה אפשרות לחזק את הפיטם שלו, ממילא הדבר הסתדר ואין בעייה. זאת הנפק"מ היוצאת מכך. כיום יודעים לעשות חומר שאפשר לחזק את זה, בכדי שהפיטם יחזיק ויהיה. הוא רצה שיהיה כאן את מדת היסוד.

שאלה מהקהל: עדיף לקחת עם פיטם?

תשובת מרן שליט"א: בודאי שנה כאן איזו חומרא או הידור. שמעתי פעם כי ישנם כאלה שיש להם טענות על כך [עייין בשיעור שצויין לעיל], אולם הדבר לא נראה לי [שם נותר הדבר ללא הכרעה סופית. העורך]. צריך לבדוק זאת. אם ישנו חומר שיכול לחזק את הפיטם, לכאורה אין הכי נמי. הבעייה היא, כי מכיון שהציבור התרגל שהאתרוג התימני הוא בלי פיטם, ממילא חושבים שזה מזויף ושזה לא אתרוג תימני. אבל ההיפך, צריך יהיה לפרסם שגם באתרוג התימני יש את מדת היסוד, ואדרבה.

בכל אופן מובן מעתה כי ההסתכלות כאן היא לגמרי אחרת, והוא 'החזיק' מהאתרוג המרוקאי מכיון שיש לו פיטם, משא"כ האתרוג התימני. זאת היא הנקודה. ולא הייחוס, או שמורכב. לא זאת הנקודה בכלל.

הוא כותב בהמשך נקודה נוספת, שנה אחת לא הגיעו האתרוגים ממרוקו, ולכן הכין לו חתנו אתרוג תימני מהודר. אך לא נחה דעתו של רבינו מן האתרוג הזה, והיה עומד ומצפה שעוד יגיעו אליו אתרוגי מרוקו המיוחלים, שבהם אין שום חשש של הרכבה או בעיות של שמיטה, ואף יש בהם פיטם. עד השעות המאוחרות של ערב חג הסוכות המתין רבינו לאתרוגים, ואכן מן השמים סייעו בידו. וברגעיו האחרונים, כשרבינו היה מתפלל מנחה של ערב החג, הגיעו האתרוגים ממרוקו, ואותם נטל רבינו בחג בשמחה ובטוב לבב.

זאת בעייה נוספת באתרוגים הללו, מצד ההרכבה. הביאו לו אתרוג ממרוקו, ובמרוקו

השמיעו לי חלק משיעורו של כת"ר בעניין מה שדיבר על האתרוג המרוקאי והתימני, שם דן בדברי הבבא סאלי ובמעשה שהיה עם הגר"מ אליהו זצ"ל, ודפח"ח.

והיות ויודע אני שכת"ר אוהב לחקור את האמת עד הסוף, ושמח מכל פנינה בדברי תורה, אמרתי שאציין לכת"ר כמה גרגירים, אולי יהיה זה לתועלת ללבן יותר את הדברים.

בספר אביהם של ישראל ח"א [עמ' קי"ד] (כתבו בנו של הגרמ"א ר' שמואל נר"ו) שם מובא מעשה זה בצורה קצת שונה, וזה לשונו: הרב מרדכי אליהו זצ"ל היה נוהג לברך על אתרוג מארץ ישראל, ובכל ערב סוכות היה מגיע לבית הרב שליח של הבבא סאלי שהביא אתרוגים ממרוקו וכו'.

יש פה קצת עיוות. במקום שיגידו 'אתרוג תימני', הם כבר נתנו לו שם חדש, 'אתרוג מארץ ישראל'. הם מתכוונים לאתרוג התימני, אבל נתנו לו שם חדש.

אמנם בהמשך הוא כותב לי במכתבו, ובדרך אגב יש לציין עוד שבספר אביהם של ישראל ח"ד [עמ' קס"ב] כתב, פעם אמר לי הגר"מ אליהו זצ"ל שלדעתו אתרוג תימני הוא בחזקת שאינו מורכב ועדיף לברך עליו וכו'. לפחות פעם אחת הזכירו שזה תימני.

לאחר מכן הוא צירף צילום של כמה דפים מתוך הספר סבא קדישא, מה שהבאנו מקודם, ובדף 331 מובא כך, רבינו הקפיד לקחת אתרוג עם פיטס, מכיון שאתרוג הוא כנגד היסוד. ולכן לא רצה רבינו לקחת אתרוג תימני, בגלל שאין בו פיטס. ושם בהערה 2 מובא כך, ע"פ הזוהר פרשת תצוה דף קפ"ז ע"ב. וע"ע בפיתוחי חותם פרשת אמור ע"פ ולקחתם לכם. וראה עוד מחשף הלבן פרשת אמור ע"פ ולקחתם לכם.

ואכן בספר פתוחי חותם [שם] מובא כך, ולקחתם לכם ביום הראשון, דהיינו הרי רפואה

שהיא שמירה לכם. 'פרי עץ הדר', הוא אות ברית קודש, כדאמר בזוהר הקדוש [ח"ב דף קפ"ז ע"ב], והוא אתרוג. ובו התחילה התורה תחילה, לרמוז דהעיקר הוא שמירת ברית קודש, דאם אין שמירת הברית אין כלום. והנה 'אתרוג' עם שני כוללים גימטריא 'ברית'. וקראתו התורה 'פרי עץ הדר' לומר, 'פרי' שהוא עושה פריה ורביה, 'עץ' שהוא עיקר הגוף, לפי שהאדם נקרא 'עץ השדה' [דברים כ, י"ט]. 'הדר' בעינין שיהיה מהודר ושמור בקדושה ובטהרה.

מובן כי בגלל כך, הנושא הזה היה אצלו חזק, כי ההסתכלות שלו על הדברים היתה מצד הקדושה והטהרה, ולכן הדבר הפריע לו. עניין זה הוא בראש מעייניהם, כמפורסם.

גם בספר מחשוף הלבן [פרשת אמור, דף ר"צ] מובא בזה"ל, 'עץ' זה התפארת, שהוא עץ חיים, והוא וא"ו של הוי"ה. 'הדר' זה יסוד, שהוא הידורא דגופא, כמו שכתוב בזוהר הקדוש [ח"ב דף קפ"ז ע"ב]. 'כפת תמרים', זו המלכות וכו'. טוב, כנראה ישנן כמה בחינות.

המעניין הוא, שגם מקובל אשכנזי – בעל נחלת דוד על הש"ס, בדרושים, הוא כותב [בדרוש א'] בזה"ל, תמונת האתרוג הוא תמונת היו"ד, ושושנתא שלמעלה מורה על קוצו של יו"ד למעלה, ופטמתו שלמטה מורה על עוקצו שלמטה. א"כ רואים כי ישנם מהלכים כגון אלה.

השלמה בעניין מ"ש הרב משאש לגבי המבטא התימני, ודוגמאות לטעיות המרוקאים ושאר הספרדים והאשכנזים במבטאם.

דיברנו בשיעור הקודם גם בעניין המבטא, מעניין לעניין. הבאנו שהרה"ג שלום משאש זצ"ל כתב על המבטא התימני דברים ממש חמורים, מתוך חוסר ידיעה. לכן, חובה להעמיד את הדברים על דיוקם. בזמנו אמרתי זאת מתוך הזכרון, וכעת חיפשתי ומצאתי היכן זה כתוב.

שערי יצחק – השיעור השבועי

א"כ אמרתי, בואו ונראה מה כותבים בספרים על המבטא המרוקאי. תשמעו מה כותב על כך הרה"ג יוסף זליכה זצ"ל [בספרו כללי הקריאה, עמ' 123].

הרי המרוקאים, אינם יודעים להבדיל בין שי"ן שמאלית לבין סמ"ך. כידוע שהם אומרים, 'סיר הסירים אסר לסלמה', במקום 'שיר השירים אשר לשלמה'.

כותב על כך הרב זליכה בזה"ל, ראיתי אצל עדות מרוקו, שבמקורם לא היו מבחינים בין שי"ן ימנית לסמ"ך ושי"ן שמאלית, וקוראים כולם כמו שי"ן ימנית. לדבריו זה בעצם היה הפוך, את השי"ן השמאלית הם קראו בעבר כמו שי"ן ימנית. ובראותם שלועגים להם, ונודע להם שצריך לקרוא השי"ן לפעמים כמו S, התחילו קוראים כן. אך מחוסר ידיעתם בדקדוק, וחוסר הרגלם בדבר, היו קוראים לפעמים גם לשי"ן ימנית כמו סמ"ך. ולכן יצא עליהם שם כאילו הם קוראים שי"ן ימנית כמו סמ"ך, והאמת היא להיפך.

זה התחיל הפוך. כי אנשים שלא יודעים לבטא את האות חי"ת, לבסוף את קוראים את האות כא"ף כמו חי"ת. עושים ז'נהפוך הוא, על הצד השני. זה דבר אחד.

בספר שפת אמת להרב בנציון הכהן ושער התנועות, עמ' רט"ז הביא כך, ומה שכתב היעב"ץ שם והתלונן על הספרדים שמשוים קריאת הצירי והסגול, דמשמע שהאשכנזים היו עושים הבדל ברור ביניהם, לענ"ד הכוונה שהספרדים במקומו של היעב"ץ לא היו מבחינים בין מלעיל למלרע, וקוראים מולך אוכל מלרע, כמנהג בני מרוקו היום, ואז נהפכת לצירי כמו מולך אוכל.

נאמר זאת לפי המבטא שלנו התימנים, יש 'המולך- מהודו ועד כוש', בצירי ומלרע, ויש 'מזרעך לא תתן להעביר למו-לך', בסגול ומלעיל. וכן 'אוכל', יש אוכל-ל במלרע, דהיינו אדם האוכל, ויש או-כל מלעיל, [דהיינו

הדבר הוא בשו"ת שמש ומגן [חלק או"ח סימן מ"ז אות ה'] הוא כותב כך, שאלה חמישית, בחור מעדת תימן שרוצה לשנות את הנוסח ואת המבטא, כולל שם הוי"ה, או שישאר במנהג אבותיו.

ותשובתו היא כך, הנה לשינוי הנוסח, אין ספק שאינו רשאי לשנות את הנוסח שנהגו אבותיו, דאל תטוש תורת אמך' כתיב. אבל המבטא – תשמעו מה הוא כותב, אם זה לא היה מודפס היה קשה להאמין – יהיה לו מזל טוב, אם ישנה מהמבטא שלהם ויחזור למבטא ירושלמית, שהיא מבטא אמיתית ומקובלת, וכך היא מבטת עיר מולדתי מקנאס יע"א, היתה מיוחדת במרוקו, מכל הערים וכו'. ומבטא של התימנים, יש בו הרבה שינויים לא טובים, שמשנים המבטא והנקודות לגמרי.

חשכו עיני. חשבתי שיכיר את האמת. גדולי תורה, בעיקר אשכנזים, יותר מהספרדים, הם מודים שהמבטא של התימנים הוא יותר טוב. בזמנו [מוצש"ק ואתחנן התשע"ב] הבאנו את דברי הגרי"ש אלישיב, וגם הגרש"ז אורבך – משום מה לא מרשים לפרסם זאת, אבל הוא היה אומר בקרית שמע הוא היה אומר במלה 'אחד' – דל"ת רפויה, מלבד שגם היה משתדל לומר חי"ת ועין, בכל אופן בזמן התפילה. הם הודו, שהמבטא של התימנים הוא הכי נכון. אבל מעניין שהספרדים חושבים אחרת. עוד מעט הדבר יהיה יותר מובן.

אני מבין, שהוא לא עסק בדקדוק, ולכן הוא לא ידע. אבל למשל, הבן איש חי בשו"ת רב פעלים [חלק ב' סוף סימן כ"ה] אומר במפורש, לגבי המבטא שלהם בבגדאד, שהם משובשים, הקמץ והפתח אותו הדבר, הצירי והשוא אותו הדבר. הוא מודה על האמת, וכותב שהמבטא שלהם הוא טעות. הוא לא ידע מהמבטא התימני, אבל הוא הרגיש שהמבטא שלהם הוא משובש. ועיין שיעור מוצש"ק ואתחנן התשע"ב, שלח לך ומוצש"ק קרח התשע"ו, ועוד. אבל הם, כבר שומעים זאת, ואעפ"כ אינם יודעים להבדיל.

המאכל בעצמו]. אבל הם אינם מבדילים, והכל אצלם מלרע, 'מול-ך', 'אוכ-ל'. אולי זה מושפע מהשפה הצרפתית, ששם הכל מלרע.

אם כן, זה רק 'מקצת שבחס'... אלו הטעויות שלהם. הבאנו שני עדים. ואחז"ל אין אומרים בפניו של אדם אלא מקצת שבחו...

שאלה מהקהל: שמעתי כי יש להם ראייה מרש"י?

תשובת מרן שליט"א: וכי צריך ראיות למלעיל או מלרע?

המשך השאלה מהקהל: לגבי קמץ ופתח.

תשובת מרן שליט"א: כוונתך אולי לסגול, כי הוא נקרא פתח.

המשך השאלה מהקהל: אינני יודע, כך שמעתי מהרב יצחק יוסף ומהרב מאיר מאזוז, שישנה ראייה מרש"י בברכות דף י"ז שהקמץ הוא כמו פתח.

תשובת מרן שליט"א: בהחלט יכול להיות שלרש"י היה מבטא כזה, גם הרמב"ם קרא את הקמץ כמו פתח. אבל מה השאלה?

ראשית, אני לא מדבר כעת לגבי כל הספרדים, אלא רק על המרוקאים. עכשיו לגבי הבעיא שישנה אצל כל הספרדים, שהקמץ אצלם הוא כמו פתח, והם לא מבדילים. כיצד קרתה הטעות? הספרדים במקור, אם שמעת את הזקנים הפרסים או הבוכרים, תראה איך הם מבדילים ביניהם. בסליחות למשל, 'העונה לעלי ברמה', הספרדים הרגילים קוראים 'בְרַמָּה', אבל הם קוראים כעין 'בורומו'. הם כמו מודים לנו 'במקצת', שזה 'גבוה' יותר, והם מבדילים.

פעם היה חכם ספרדי אחד [עיין שיעור מוצש"ק שלח לך התשע"ז], שאמר לי לפני שנים רבות, שאינו מבין מה רוצים מהספרדים, כי הם אכן מבדילים בין קמץ לבין פתח. הוא אמר, אני מבדיל. אם זה קמץ, אני עושה 'או'. אמרתי לו,

איך אתה קורא את המלה 'מצרים'? והוא ענה לי, אם יש פתח אז אני קורא מצרים, ואם זה קמץ אני קורא 'מצרוים'. אמרתי לו, א"כ תגיד לי כיצד אתה קורא ב'הלל' את הפסוק 'בצאת ישראל ממצרים'? ענה לי, רגע, אסתכל בסידור ואראה מה כתוב, האם זה קמץ או פתח.

אבל, מה עד עכשיו עשית? וכי לא קראת את ההלל עד היום? והוא לא ידע מה להגיד. הוא רק יש לו תשובה, אבל בפועל ההבדל הוא קלוש וקטן, ולכן הוא צריך להסתכל האם זה בקמץ או בפתח. אבל קראת את ההלל עשרות פעמים, ואיך יודע מה קראת? הדבר סימן, שההבדל הוא 'דק מן הדק עד אין נבדק'. למה אנחנו יודעים בקלות? כי ההבדל בין קמץ לפתח ברור.

טוב, זהו נושא ארוך, ולא שייך שניכנס לנושאים האלה באופן כללי.

בכל אופן, מה שברור הוא, כי לגבי האתרוג התימני – אין למעלה ממנו. וכפי שהחזון איש אמר, אין אתרוג כשר יותר מהאתרוג התימני. וגם המבטא התימני, אין יותר טוב ממנו. זהו המבטא המעולה מכולם. המשובח מכל המבטאים, מבדיל בין כל האותיות, ובין כל התנועות. וכבר דיברנו בזמנו [שם ובעוד מקומות] גם לגבי מבטא האות גימ"ל הדגושה, וגם לגבי עניין הסגול. מי שמבין יודע שהמבטא התימני הוא הכי משובח. וגדולי תורה – בדר"כ האשכנזים – מודים לכך. משום מה לספרדים ישנן טענות ומענות כנגד זה, אבל מי שבודק את הדברים לאשורם ומודה על האמת, הוא יגיע למסקנות הנכונות. גם בתוכם, ישנם כאלה המודים על האמת.

אאמו"ר זצ"ל סיפר לי על אחד מגדולי הרבנים הספרדים (בעל שו"ת משפטי עוזיאל), כשעלו התימנים לארץ, אמר לרבנים התימנים, אני מבקש מכם, תשמרו מכל משמר על המבטא שלכם, תמשיכו, תחזיקו בו היטב, כי זהו לשון הקודש האמיתי.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שלהם היה כפי שאנחנו. ביטוי השוא וכו'. ראיתי גם ספרים מארס צובא, הם ג"כ קראו שוא כמונו, ואפילו את הגעיא הם עשו כפי שאנחנו. אלו דברים שהם כבר שכחו בדור שלנו. כוונתי על זה שהשוא נוטה לפתח, הרד"ק כותב זאת במפורש.

בכל הספרים גם שלהם – בדורות שעברו – היה כך. ברם, במשך הדורות בעוה"ר בגלות הדברים נשתכחו, וברוך ה' שאנחנו שמרנו על מבטא לשון הקודש כנתינתו בסיני.

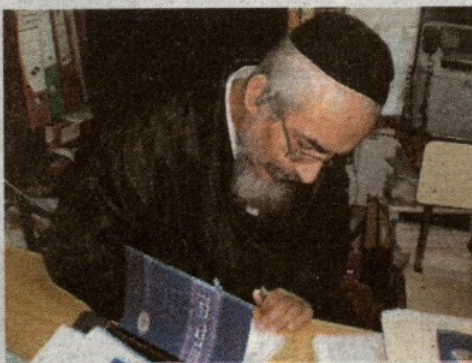
והמקום ברוך הוא יזכנו להמשיך בדרך העולה במסילה בית אל, אכי"ר.

ולגבי הודאת אשכנזים על נכונותו ודיוקן של המבטא התימני, כבר שמעתי מפי אברך אחד אשכנזי, שהיה נוכח בשעת מעשה, שדנו עם הגראי"ל שטיינמן איזה מבטא נכון יותר, של ליטאים (ודומיהם), או של חסידים (פולנים ודומיהם). ואמר בודאי של ליטאים, שהרי הוא יותר קרוב למבטא התימני. איתמר. ויש בזה כבר בספרו אילת השחר, כמדומני לגבי ברכת כהנים. יב"ן.

אבל מי שלא למד בעיון את הדברים, וק"ו אם אין לו יד ורגל בדקדוק, הוא לא מבין איפה הטעות. אבל מי שיראה בספרי הספרדים בעבר, כגון במכלול הרד"ק, רואים שהמבטא

יצא לאור הקובץ התורני "דברי חפץ" ט"ו

יצא לאור של הקובץ התורני "דברי חפץ" לחידושי תורה להלכה ולמסורת, חלק חמשה עשר, היו"ל זו השנה השמינית, ע"י מוסדות יד מהרי"ץ - הארגון העולמי להפצת תורה ומסורת ק"ק תימן, בנשיאות פוסק עדת תימן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

הגור"י רצאבי

כל מקום שמצא שם בדק, להעמיד תורה בקרן אורה, לרוב חביבותו והערכתו לבמה נכבדה זו. בנוסף הובאו בירווי הלכה מאת שנים מרבני בית ההוראה "פעולת צדיק", בראשות פוסק עדת תימן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א, הלא המה הרבנים הגאונים הרב אבישי צדוק שליט"א והרב שמריהו יונה שליט"א. כמו כן הובאו ט"ו מאמרים בהלכה ובאגדה מתלמידי חכמים חשובים עמלי התורה שליט"א.

את הקובץ הזה, כמו את י"ד הקבצים שיצאו לאור עד כה, ניתן לקבל במהדורה דיגיטלית ע"י שליחת בקשה למייל של מערכת דברי חפץ: d.chefats@gmail.com וכעז"ה כשירחיב ה' לנו ונעבור את מצב החירום ניתן יהיה לקבלו במשרדי יד מהרי"ץ ב"ב, וכן אצל הפעילים בכל רחבי הארץ.

מאת: מנדי קליין

שמחה והתרגשות רבה אוחזת בקרב ציבור בני התורה ולומדיה, עם צאתו לאור של הקובץ התורני "דברי חפץ" לחידושי תורה להלכה ולמסורת, חלק חמשה עשר, חודש תשרי ה'תשפ"א ליצירה ב"של"ב לשטרות, היוצא לאור זו השנה השמינית, ע"י מוסדות יד מהרי"ץ - הארגון העולמי להפצת תורה ומסורת ק"ק תימן, בנשיאות מרן פוסק עדת תימן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א.

בין המאמרים בקובץ, ניתן למצוא את חידושי רבינו סעדיה עדני זלה"ה על הרמב"ם פ"א מטומאת מת והקדמתו להלכות טהרה, מאמר ממרן הגר"י רצאבי שליט"א בענייני המזוזה וגלילתה, כולל ביאור התרגום ותכתובינן על מוֹזָזֵן ותקבעינן וכו'. וכיצד הדין בדיעבד כשקבע אותה פתוחה. וכן הלפות שלום בית - מתוך שלחן ערוך המקוצר חלק אבן העזר סימן ר"ט, אשר עורנו בכתובים ורואה אור לראשונה בקובץ זה. וכן מאמר כלי המלאך - לבאר וללבן מאמר חז"ל בכבא קמא דף ט ע"ב, דְּבָר בְּעִיר, אל יכנס אדם יחידי לבית הכנסת, מפני שמלאך המות מפקיד שם כליו. שנכתב בעקבות מגיפת הקורונה רח"ל.

זאת ועוד, כתפוחי זהב במשכיות כסף, משובצות אחת הנה ואחת הנה הערות נכבדות ומאירות עיניים מהגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א, מה שהעיר והאיר תוספת שבח, ולחזק